

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОПОНУВАННЯ

A.A. Muzyka,
Doctor of Law, Professor

**КАНДИДАТСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ С.О. МУРАТОВОЇ
“СУДИМІСТЬ В СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ ЗАГАЛЬНОЇ
ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ”:
ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

Актуальність теми дослідження. Через застосування нормативних положень про судимість вирішуються питання реалізації кримінальної відповідальності і покарання винуватих осіб. Судимість своєю “присутністю” і, відповідно, впливом пронизує як Загальну, так і Особливу частину вітчизняного Кримінального кодексу України. Окрім того, поряд з кримінально-правовими вона характеризується також загальноправовими наслідками. Судимість, за влучним висловлюванням В.М. Когана, – це “юридична пам’ять про вчинений злочин”¹. Водночас судимість – це болючий тягар для суспільства. За нескладними підрахунками В.В. Голіни, сьогодні в Україні кожна 10-та людина є судимою².

Вітчизняні науковці приділяють увагу аналізованій проблемі. Насамперед необхідно виокремити неординарні праці В.В. Голіни, особливо його дослідження ще радянських часів – кандидатську дисертацію (1972 р.) та монографію “Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву” (1979 р.). Не менш високу оцінку заслуговує і його монографія “Судимість” (2006 р.), про що написав у передмові до цього видання Ю.В. Баулін.

Після прийняття КК 2001 р. проблеми судимості розглядалися в кандидатській дисертації та монографії Є.О. Письменського (2008 р., 2009 р.) та в кандидатській дисертації А.О. Расюк (2012 р.).

Втім кримінально-правове явище судимості не можна визнати остаточно дослідженим. Поміж багатьох дискусійних, суперечливих проблем аналізованої теми залишилися і “білі плями”. Це передусім стосується можливості й необхідності всебічного дослідження судимості крізь призму сприйняття останньої як інституту (чи субінституту) кримінального права, його співвідношення з іншими інститутами, встановлення його “місця прописки” в системі інститутів Загальної та Особливої частини **кримінального законодавства** України. Саме на усунення зазначених прогалин і спрямоване дослідження С.О. Муратової.

З огляду на викладене, варто акцентувати: немає щонайменшого сумніву в тому, що судимість у кримінальному праві України – надзвичайно важлива теоретико-прикладна проблема.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукове дослідження, що підготовлене до захисту С.О. Му-

¹ Коган В.М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия / В.М. Коган. – М., 1983. – С. 108.

² Правова доктрина України: у 5 т. – Х.: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – 1240 с. (1.5.6. Голіна В.В. Судимість у змісті кримінальної відповідальності. – С. 351).

ратовою, складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів та 6 підпунктів, висновків (до кожного розділу та загальних висновків до роботи), списку використаних джерел (250 найменувань) і 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, з яких основний текст займає 190 сторінок, список використаних джерел – 25 сторінок, додатки – 14 сторінок.

Логічно побудована структура дисертації дозволила автору послідовно розглянути всі окреслені нею питання.

Методологічну основу дисертації становлять загальні та спеціальні методи наукового пізнання, використання яких дозволило досягти поставленої мети й забезпечити достовірність отриманих результатів. *Діалектичний метод* виражений у дослідженні юридичної природи судимості, при визначенні її співвідношення з інститутами кримінального права, в системі яких проявляються властивості судимості; *системний* – при вивченні співвідношення і взаємозв'язку явища судимості з інститутами Загальної частини кримінального права України (“кримінальна відповідальність”, “інші заходи кримінально-правового характеру” та ін.); *формально-логічний (догматичний)* – при дослідженні правових норм, які складають зміст правового утворення судимості, розробці понять “судимість”, “погашення судимості”, “зняття судимості”; *соціологічний* – при встановленні соціальної значущості інституту (чи субінституту судимості), а також при з'ясуванні оцінки правової свідомості суддів та засуджених щодо судимості; *функціональний* – при дослідженні функцій судимості.

Теоретичною основою дослідження є наукові роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників проблем Загальної та Особливої частин кримінального права, теорії права, конституційного права, філософії, соціології та логіки права.

Нормативною базою дисертації стали Конституція України, кримінальне, кримінально-виконавче законодавство, інші закони України.

Емпіричну базу дослідження становлять відомості, отримані під час аналізу й узагальнення 320 кримінальних справ та проваджень, опублікованої судової практики, судової статистики, результатів анкетного опитування 398 суддів у Дніпропетровській, Івано-Франківській, Полтавській, Сумській та Харківській областях та 450 осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Крім того, був використаний власний досвід автора дисертації із застосування кримінального законодавства, набутий під час роботи суддею Київського районного суду м. Харкова (10 років).

Без перебільшення, результати соціологічного дослідження як складової дисертації слід визнати цінними для кримінально-правової і кримінологічної доктрини та юридичної практики.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що працю С.О. Муратової вирізняє наукове дослідження феномена судимості як заходу кримінально-правового характеру в системі інститутів Загальної частини кримінального права України. Найбільш значущими результатами, які свідчать про новизну та практичну значимість дисертаційної праці, є такі положення, висновки та пропозиції.

Автором уперше:

– обґрунтовано концепцію юридичної природи судимості з урахуванням її системних зв'язків з категоріями кримінального права більш високого рівня – “злочин”, “кримінальна відповідальність”, “покарання”, “інші заходи кримінально-правового характеру”;

– аргументовано позицію щодо віднесення судимості до інституту “інші заходи кримінально-правового характеру” та доведено, що судимість входить до

змісту кримінальної відповідальності і є самостійним засобом (видом) її реалізації;

– сформульовано поняття “функції судимості”, які розглянуто з погляду системного та системно-функціонального підходів, з’ясовано кримінально-правове та загальноправове значення судимості як правового наслідку вчинення особою злочину, засудження її вироком суду та відбування нею покарання в аспекті значення у досягненні і закріпленні цілей кримінальної відповідальності;

– розроблено класифікацію функцій судимості на такі: 1) у сфері кримінально-правового регулювання та 2) в сфері регулювання інших галузей права. Обґрунтовано необхідність поділу функцій судимості на основні (які забезпечують існування і реалізацію самого цього інституту у досягненні завдань кримінальної відповідальності) та субсидіарні (які забезпечують реалізацію і функціонування інших інститутів кримінального права та інститутів інших галузей права);

– з’ясовано роль і значення судимості в системі інститутів Загальної частини кримінального права України (зокрема, “повторності”, “рецидиву”, “звільнення від кримінальної відповідальності”, “звільнення від покарання”, “звільнення від відбування покарання”, “амнісії”, “помилування”, “реабілітації”);

удосконалено:

– положення щодо погашення судимості, у зв’язку з чим розроблено й сформульовано його поняття, виокремлено його найбільш суттєві ознаки (риси), які відображають її сутність і вказують на відмінність від суміжних кримінально-правових понять;

– підхід до визначення строків погашення судимості з погляду їх обґрунтованості та правил обчислення, що має важливе наукове й практичне значення;

– правила обчислення строків погашення судимості при засудженні особи за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків (статті 70, 71 КК); запропоновано доповнити ст. 90 КК положенням про те, що “якщо особа відбула покарання, призначене вироком суду за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків, строк погашення судимості обчислюється за кожний із злочинів окремо”, згідно зі строками покарання, визначеного вироком суду, а також з урахуванням фактично відбутого покарання;

дістали подальшого розвитку:

– положення про існування двох альтернативних способів припинення судимості: погашення (статті 89, 90 КК) та зняття (ст. 91 КК), а також про те, що у випадках декриміналізації і реабілітації особи має місце анулювання (а не погашення) судимості, оскільки відсутня правова підстава виникнення судимості (“квазісудимість”);

– правила щодо екстраординарного порядку погашення і зняття судимості, зумовленого зворотною дією закону про кримінальну відповідальність у часі;

– аргументи на користь визнання особи несудимою у випадках, передбачених пунктами 1, 2 ст. 89 КК, відразу після закінчення іспитового строку при звільненні від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) та звільненні від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК);

– підхід щодо вирішення питання погашення судимості стосовно осіб, засуджених до основного покарання у виді штрафу, враховуючи зміни та доповнення, внесені до статей 12, 53, 89 КК та ст. 26 КВК;

– позиція щодо змісту поняття “зняття судимості” та виокремлення з точки зору методологічного підходу таких його складових елементів, як “підстава”, “умови” та “порядок здійснення зняття судимості”.

Отже, всі зазначені нами наукові положення дисертації містять елементи новизни і, без сумніву, є певним внеском у кримінально-правову доктрину.

Оцінюючи важливість для науки і практики одержаних автором результатів, необхідно також відзначити, що дисертація С.О. Муратової виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми “Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування” (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол № 6 від 17 січня 2003 р.) та уточнена рішенням Вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 1 від 5 вересня 2014 р.).

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, окрім теоретичного, мають також **практичне значення** і можуть бути використані: у *науково-дослідницькій сфері* – як підґрунтя для подальшої розробки проблем, пов’язаних із застосуванням правового утворення судимості в системі інститутів як Загальної, так і Особливої частин **кримінального законодавства** України; у *правотворчій діяльності* – при вдосконаленні чинного КК України, розробці і прийнятті нових нормативно-правових актів, що регламентують застосування норм, які регулюють питання щодо судимості; у *правозастосовній сфері* – для вдосконалення та оптимізації діяльності суддів та працівників правоохоронних органів, органів адвокатури при вирішенні завдань, пов’язаних із застосуванням норм про судимість; у *навчальному процесі* – під час викладання курсів Загальної та Особливої частин кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінології, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів та в науково-дослідницькій роботі студентів (акт впровадження результатів дисертації в навчальний процес Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 19 листопада 2015 р.).

Основні теоретичні положення і результати, практичні рекомендації дослідження знайшли відображення у 13 наукових публікаціях, зокрема, у 6 наукових статтях, з яких 3 – опубліковані у наукових фахових виданнях України, 2 – у виданнях, включених до Міжнародної наукометричної бази даних, 1 – у міждержавному науковому виданні, а також у тезах 7 наукових доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату дисертації відповідає її основним положенням та встановленим вимогам.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на окремі суперечності, дискусійні положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. Судимість, відповідно до концептуального бачення дисертанта, визнається інститутом Загальної частини кримінального права. На підтвердження своєї позиції вона посилається на визначення поняття “Інститут права”, що міститься у вітчизняній Юридичній енциклопедії (с. 134 дисертації).

Загальнотеоретичний рівень пізнання автором власне інституту права на цьому завершено.

Можливо істина на боці дослідника. Можливо. Особливо, якщо взяти до уваги аналогічне ставлення багатьох науковців до цього питання. Утім остання обставина не може бути визнана безспірним аргументом.

Видається доцільним зробити деякі застереження. Річ у тім, що проблема інститутів кримінального права у вітчизняній доктрині дотепер залишається

terra incognita. В Україні не існує жодної монографії чи дисертації, присвячених цій важливій проблемі. І нам доводиться послуговуватися здобутками росіян, у яких донедавна була та сама ситуація. Сьогодні вони мають певні досягнення – це дві монографії і докторська дисертація М.С. Жука та монографія Філімонових (батька і сина), а саме:

Жук М.С. Институты российского уголовного права: история развития и современное понимание / М. С. Жук ; под ред. В. П. Коняхина. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т; Просвещение-Юг, 2010. – 166 с. (це видання використане дисертантом);

Жук М.С. Теоретические основы построения системы институтов российского уголовного права / М. С. Жук ; под ред. В.П. Коняхина. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т; Просвещение-Юг, 2011. – 128 с.;

Филимонов В.Д., Филимонов О.В. Институт права. Институт уголовного права. Институт уголовно-исполнительного права. – Санкт-Петербург, 2011. – 278 с.

У 2013 р. М.С. Жук захистив докторську дисертацію на тему “Институты российского уголовного права: понятие, система и перспективы развития”.

Ознайомлення з цим творчим досвідом свідчить про те, що наразі не створено цілісної концепції системи інститутів кримінального права, яка б задовольнила потреби і теорії, і законотворення. Принаймні виникає багато запитань. Зокрема, чому М.С. Жук виокремлює інститут кримінальної відповідальності (і чому лише відповідальності) неповнолітніх і не робить цього стосовно кримінальної відповідальності загалом? Та головне в іншому. Не можуть іноземці вирішити наші – чужі для них проблеми. Однак у теоретичному аспекті їх значний внесок у розробку цієї проблеми для нас є корисним, зокрема під час формування наукових висновків щодо рецензованої дисертації. Бо ж усамітнення в науці – хибний шлях. Взагалі, у критичному сенсі (без посягання на право будь-якого автора самому визначати параметри обраної теми дослідження), акцентую на такому. Навіть поверхневе порівняння поглядів російських дослідників дає підстави стверджувати про різне розуміння ними системи інститутів кримінального права. Окрім того, поза дослідженням залишився феномен **субінституту права**.

На жаль, і в дисертації Світлани Олександрівни субінститут як одиниця поділу інститутів права залишений без уваги.

Що нам у цій ситуації дає звернення до видань з теорії держави і права для з'ясування юридичної природи субінституту права? По суті, нічого.

Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с. (про субінститути – 5 рядків).

Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е, перераб. и доп. Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. Том 2. – М.: ИКД “Зерцало-М”, 2001. – 528 с. (про субінститути – 6 рядків). Ось цей текст мовою оригіналу: “Между институтами внутри отрасли могут существовать отношения субординации, соподчинения. Определенные части крупного института образуют нередко самостоятельные подразделения, которые называются **субинститутами ...**” (с. 334).

Поляков А.В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход. Курс лекций. 2-е изд., доп. – СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2003. – 845 с. (на с. 720 згадується лише слово “подинститут”).

Як бачимо, феномен субінституту права на рівні загальної теорії права залишається недослідженим – ніби й не існує. І, мабуть, лише це може бути виправданням для дисертанта. Але ж проблема залишається відкритою. Не вважаю продуктивним такий спосіб побудови доктринальної системи інститутів, за якого

той чи інший інститут може утворюватися як певною групою взаємопов'язаних юридичних норм, так і сукупністю низки інших інститутів. За такою логікою, норма права – це сукупність норм права, а галузь права – це сукупність галузей права.

Критикуючи наукову позицію А.О. Расюк, відповідно до якої судимість є субінститутом інституту кримінальної відповідальності, дисертант обмежується лише такими словами: не можна вважати переконливою позицію тих науковців, які не визнають судимість самостійним інститутом та визначають її як субінститут кримінального права; судимість цілком відповідає всім ознакам самостійного інституту кримінального права і повинна розглядатися саме в такому статусі (с. 135).

Отже, чи насправді судимість, а разом – повторність і рецидив злочинів, є самостійними кримінально-правовими інститутами, а не субінститутами відповідно інституту кримінальної відповідальності (або ж інституту “інші заходи кримінально-правового характеру”) та інституту множинності злочинів?

Не можу погодитися з позицією автора стосовно поділу кримінально-правових інститутів на інститути Загальної частини та інститути Особливої частини кримінального права. І отже, критично сприймаю висновок дисертанта про те, що судимість є самостійним інститутом *Загальної частини кримінального права*. На мою думку, таке чи схоже виокремлення в автономних межах сукупності норм Загальної чи Особливої частини є допустимим тоді, коли ми говоримо про кримінальне законодавство чи кримінальне право як навчальну дисципліну. І неприйнятним видається такий поділ для кримінального права.

Цікавим вбачаю загальнотеоретичне питання такого порядку: чи може поява нового інституту у кримінальному праві змінити його систему? Конкретно йдеться про задекларований у кримінальному процесуальному законодавстві інститут “кримінальне правопорушення”. На мою думку, з його появою у кримінальному праві інститут злочину трансформується у субінститут злочину поряд з новим утворенням – субінститут кримінального проступку.

Мої міркування не відірвані від життя, вони не є схоластиком. Питання про кримінально-правовий субінститут пов'язане з необхідністю логічного упорядкування відповідних норм, тобто маємо вихід на їх систематизацію – наукову і законодавчу. Відповідно, йдеться про науково обґрунтований відбір критеріїв, за якими буде виконана така робота. Все це спрямовано на усунення прогалин і суперечностей у законодавстві, на досягнення правової визначеності закону.

На мою думку, в ідеалі Кримінальний кодекс України – це гарантовані державою “правові інвестиції” у власну безпеку кожного із нас. І тому відповідно до власної структури галузі кримінального права і його змісту він має бути бездоганим.

2. Дисертант сформулювала визначення поняття судимості:

“Судимість – це правовий наслідок вчинення особою злочину і засудження її вироком суду до певного виду та міри покарання, пов'язаного з реальним його відбуванням (повністю або частково) чи зі спливом іспитового строку (при звільненні від відбування покарання з випробуванням – статті 75, 79 КК), що являє собою особливе її правове становище (правовий статус), поєднане з установленими законодавством України обмеженнями кримінально-правового та іншого правового характеру, та має юридичну силу з моменту набрання обвинувальним вироком суду законної сили і розповсюджується на строк, установлений законом (в тому числі на період відбування покарання) до погашення або зняття судимості” (с. 46 дисертації).

Таке визначення судимості автор пропонує включити в порядку *de lege ferenda* до ст. 88 КК.

Все ніби правильно. Однак, на нашу думку, наведений текст є доволі обтяжливим, громіздким і навряд чи йому місце у Кримінальному кодексі України. Існують правила формулювання законодавчих дефініцій кримінально-правових понять. Серед них – таке правило: “2) визначення повинні мати чіткий обсяг, тобто бути повними, що надає можливість охопити всі явища відповідного виду та передбачати лише істотні ознаки поняття (правило повноти й стислості)”³.

Окрім того, чи варто взагалі надавати визначення аналізованого поняття у Кримінальному кодексі України? Спеціалістами розроблені рекомендації, зокрема, стосовно доцільності розміщення дефініцій у законодавстві⁴. З погляду на ці рекомендації, очевидно, немає потреби закріплювати дефініцію поняття судимості в кримінальному законі.

3. У дисертації також є авторське визначення поняття функцій судимості: “Під *функціями судимості* розуміються специфічні правові засоби реалізації і здійснення завдань кримінальної відповідальності шляхом застосування обмежень кримінально-правового та іншого правового характеру, що передбачені в нормах, які регламентують цей інститут” (с. 186, с. 7 автореферату).

Загальне вчення про право містить безліч поглядів на проблему функцій права (а, власне, на розумінні функцій права і будують свої відповідні теоретичні конструкції спеціалісти-галузевики, що й зробила дисертант). Але чи можна визнати її підхід оптимальним?

Враховуючи дискусійний характер цієї проблеми, автору не слід було обмежуватись визначенням поняття “функції права” лише в енциклопедичному варіанті, хоча воно є цілком прийнятним: “Функції права – напрями або види впливу права на суспільні відносини” (с. 50 дисертації, с. 7 автореферату).

Якщо синтезувати численні погляди стосовно аналізованого питання, наголошується в юридичній літературі, то у підсумку під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те, й інше⁵.

Очевидно, авторське визначення поняття “функції судимості” через словосполучення “специфічні правові засоби” не є коректним. І це при тому, повторюю, що проблема функцій судимості в дисертації викладена досить ґрунтовно, є родзинкою дослідження.

4. Відповідно до предмета дослідження в дисертації варто було б розкрити питання про систему інститутів Загальної частини кримінального права України.

У цьому зв'язку запитання: чому у підрозділі 3.2 “Судимість і основні інститути Загальної частини кримінального права” не знайшлося місця таким інститутам, як злочин, кримінальна відповідальність, покарання, призначення покарання? Хіба ці інститути є другорядними?

³ *Загинеї З.* Кримінально-правова герменевтика: монографія / З. Загинеї – К.: Видавничий дім “АртЕк”, 2015. – С. 140.

⁴ Методические рекомендации по использованию дефиниций в нормативных правовых актах // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы Международного “круглого стола” (Черновцы, 21 – 23 сентября 2006 года). – Нижний Новгород: Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр “Юридическая техника”, 2007. – С. 1429 – 1434.

⁵ Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е, перераб. и доп. Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. Том 2. – М.: ИКД “Зерцало-М”, 2001. – С. 52.

5. У авторефераті дисертації є такий текст: “Питання про погашення чи зняття судимості стосовно осіб, до яких застосовано амністію чи помилування, вирішуються відповідно до статей 88 – 91 КК” (с. 12).

Зразу підкреслюю, що у подальшому автор згадує про виняткову ситуацію – індивідуальну амністію і робить правильний висновок: у такому разі питання про зняття судимості вирішується відповідно до Закону “Про застосування амністії в Україні” (с. 14 автореферату).

Однак є підстави вважати, що питання стосовно індивідуальної амністії вимагає більшої уваги.

По-перше, у зазначеному Законі вкралася суперечність (можливо, це потягло за собою й авторську суперечність). Так, згідно із п. “б” ст. 2 Закону питання про зняття судимості може бути вирішено на підставі індивідуальної амністії; водночас у ч. 3 ст. 6 цього Закону написано таке: “Питання про погашення чи зняття судимості стосовно осіб, до яких застосовано амністію, вирішується відповідно до положень Кримінального кодексу України”.

По-друге, вітчизняний інститут амністії давно “лихоманить” від постійних змін у законодавстві. Це стосується, зокрема, Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про застосування амністії в Україні” щодо повної реабілітації політичних в’язнів” від 27 лютого 2014 р.

У частині застосування “індивідуальної амністії” **закон** від 27 лютого 2014 р., що стосується долі конкретно визначених 42 осіб, **не є Законом** у сенсі нормативно-правового акта – його положення позбавлені нормативного характеру; зазначене рішення Верховної Ради України належить до правозастосовних актів, причому є таким, що не ґрунтується на законодавстві. Новела про індивідуальну амністію стирає розмежувальну ознаку між інститутами амністії та помилування.

Таким чином, сьогодні варто внести зміни до відповідного законодавства, виключивши з обігу нелегітимне поняття “індивідуальна амністія”. Водночас у базовому Законі “Про застосування амністії в Україні” в редакції від 2 червня 2011 р. необхідно поновити надзвичайно важливу вимогу, за якої амністія не може бути застосована до “осіб, які не відшкодували завдані ними збитки або не усунули заподіяну злочином шкоду” (п. “є” ст. 4).

Наведені міркування зумовлені тим, до дисертант торкнулася питання про відмінності між інститутами амністії та помилування (с. 173–174), однак не висловила критичного ставлення щодо нормативних положень про так звану індивідуальну амністію.

6. Насамкінець, адресую дисертанту не зауваження, а пропозицію. Нещодавно, 26 листопада 2015 р., Верховна Рада України прийняла Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заміни довічного позбавлення волі більш м’яким покаранням” (поки що не підписаний Президентом України). Ним, зокрема, передбачена можливість умовного звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. І в цій ситуації дисертант могла б застосувати свої знання, реалізуючи науковий прогноз. М.Д. Шаргородський свого часу писав (мовою оригіналу): “В социологии права нас может интересовать в плане прогноза: а) как будет развиваться законодательство; б) эффективность применяемых законов; в) динамика социальных явлений, на которые можно воздействовать с помощью права (преступность, рождаемость, миграция населения и т. д.); г) индивидуальное поведение”⁶.

⁶ Шаргородский М.Д. Прогноз и правовая наука // Избранные работы по уголовному праву. – СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2003. – С. 422.

Поза всяким сумнівом, законодавчий акт має бути втіленням прогнозу⁷. І тому, на підставі наукового передбачення, Світлана Олександрівна могла б після захисту дисертації (сподіваюся, вже в статусі кандидата юридичних наук) розробити законопроект, предметом регулювання якого вбачаю, зокрема, питання про строки погашення судимості, обчислення таких строків, зняття судимості з осіб, умовно звільнених від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Загалом наші критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних і не торкається основних, концептуальних положень дисертації, а частина їх – мають рекомендаційний характер.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації надзвичайно актуальна, сформульовані автором висновки і рекомендації – достатньо аргументовані, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Таким чином, дисертація С.О. Муратової є завершеною, кваліфікаційною науковою працею, що містить результати проведених автором досліджень. Нею отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального права, а саме – автором здійснена розробка теоретичних і практичних питань правового регулювання інституту судимості в системі інститутів Загальної частини кримінального права України.

Праця відповідає вимогам, що передбачені Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а сама здобувач, Світлана Олександрівна Муратова, на основі публічного захисту заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

⁷ Сафаров Р.А. Прогнозирование и юридическая наука // Советское государство и право. – 1969. – № 3. – С. 102.